

SZAKMAI ZÁRÓJELENTÉS

a Magyar Táncművészeti Főiskola OTKA-kutatócsoportja K 81672 nyilvántartási számú,
A magyar színpadi táncművészet történetének forrásai című kutatásának
2010. július 1. – 2014. december 31. között elvégzett munkájáról

I. A kutatócsoport tagjai által elvégzett feladatok

Bolvári-Takács Gábor vezető kutató témája: *A színpadi táncművész-képzés magyarországi intézményesülésének első negyedszázada, 1937–1961. A kutatás első évében* forrásfeltárást végzett. Ennek keretében a téma vonatkozásait kigyűjtve feldolgozta az 1945 utáni táncos szakajtót: Hungarian Dance News (1974–88), Muzsika (1958–76), Néptáncos (1958–62), Táncművészet (1951–56 és 1976–tól), Táncművészeti Dokumentumok (1976–90), Táncművészeti Értesítő (1956, 1963–76), Táncoló Nép (1949–50), Tánc tudományi Közlemények (2009–tól), Tánc tudományi Tanulmányok (1959–2003), Zene–Zene–Tánc (1994–tól). A jogi környezet egységes értelmezése végett összegyűjtötte a táncoktatásra vonatkozó jogszabályokat, 1897-től 1950-ig. A kifejezetten 2010-re tervezett kutatás (a Magyar Királyi Operaház Balettiskolája 1937–50) keretében feldolgozta a Magyar Királyi Operaház (1925–44) évkönyveit, továbbá levéltári kutatást végzett a Magyar Országos Levéltárban (operaházi, vallás- és közoktatásügyi minisztériumi, valamint népművelési minisztériumi iratok), és számos levéltári dokumentumról másolatot készített. A levéltári kutatás során más táncművész-képző intézményekkel kapcsolatos iratok is előkerültek, amelyekre a kutatás későbbi szakaszában lesz szükség. Interjú készített az operai Balettiskola két egykori növendékével, Éhn Évával és Koren Tamással. Más publikációk mellett az eredetileg 2012-re tervezett Táncművészeti Iskola (1949–50) történetéről forrás publikációt tett közzé.

A kutatás második évében befejezte a Magyar Királyi Operaház Balettiskolája levéltári és könyvtári forrásainak feldolgozását a Magyar Országos Levéltárban, az OSZK Színháztörténeti Tárában és az Országgyűlési Könyvtárban. A elkészült, mintegy 80 ezer n terjedelmű forráskritikai összefoglaló tanulmányt belső szakmai vitára bocsátotta. Előző évi levéltári és könyvtári kutatásai alapján feldolgozta a 20. század első fele (1897–1951) nyilvános táncoktatásának belügyminisztériumi jogszabályi kereteit, amelyről konferencia előadást tartott. Ez a téma a pályázatban eredetileg nem szerepelt, de feltárása a hazai táncművész-képzés történetének megírásához nélkülözhetetlen. Ugyancsak levéltári kutatást végzett a Színház- és Filmművészeti Főiskola Táncfőtantervét 1945-ös létrehozásáról és első néhány évéről. Önálló kismonográfiát rendezett sajtó alá *A művészet megszelídítése* címmel, amelynek egyik fejezetében összefoglalta a Táncművészeti Iskola (1949–50) működésének és az Állami Balett Intézet alapításának (1950) folyamatát. Emellett több más publikációja megjelent és előadásai hangzottak el. Részt vett egy konferencia- és két szimpózium-kötet összeállításában.

A kutatás harmadik évében befejezte a Színház- és Filmművészeti Főiskola Táncfőtantervére (1945–1958) vonatkozó intézménytörténeti források összegyűjtését (levéltári dokumentumok, főiskolai évkönyvek, egyéb feldolgozások). Az operaházi balettiskola történetéről az előző évben összeállított forráskritikai összefoglaló tanulmány alapján publikálta a balettiskola 1945 utáni történetével kapcsolatos dokumentumokat, valamint a Nádasai Balett Stúdió (a magániskola) történetét. A korábbi levéltári kutatások során fellelt, a táncművész-képzés 1945–50 közötti időszakát jellemző iratokból többet sajtó alá rendezett a *Források a magyar színpadi táncművészet történetéhez I.* című kiadványban. Ezek közül a legfontosabb Szentpál Olga és társai Táncművészeti Főiskola alapítási terve. Részt vett több tudományos konferencián. Szerkesztője volt egy konferencia kötetnek és több más publikációja megjelent.

A kutatás negyedik évében befejezte az Állami Balett Intézet 1950–61 közötti időszakára vonatkozó intézménytörténeti források összegyűjtését (jogszabályok, levéltári dokumentumok, főiskolai évkönyvek, egyéb feldolgozások). Az alapító jogszabályokat, a képesítő vizsgáról szóló miniszteri utasítást és az ÁBI első rendtartását publikálta a *Források a magyar színpadi táncművészet történetéhez II.* című kiadványban. Részt vett hét tudományos konferencián, amelyeken előadást tartott egyebek mellett az Állami Balett Intézet első évtizedének, illetve a Színház- és Filmművészeti Főiskola Táncfőtantervének történetéről. Legfontosabb munkája a négy éves kutatás eredményeit összefoglaló monográfia, a *Táncosok és iskolák. Fejezetek a hazai táncművész-képzés 19–20. századi intézménytörténetéből* című, mintegy 450 ezer n terjedelmű kötet megírása volt. Ez a Gondolat Kiadónál látott napvilágot, egyik lektora Tóvay Nagy Péter volt. A kutatás – és a kötet – fő megállapításait a 2014. őszi XIV. Országos Neveléstudományi Konferencián ismertette. Részt vett Zórándi Mária: *A bartóki út. Pályaképek a színpadi néptáncművészet 20. századi történetéből* című könyvének sajtó alá rendezésében, szerkesztője volt más kiadványoknak és több szakmai publikációja megjelent.

Fuchs Livia szenior kutató és **Gara Márk** kutató témája: *Az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet Táncarchívuma egyes leltározatlan és feltáratlan hagyatékainak feldolgozása*. A kutatás az OSZMI engedélyével és nyilvántartásba vételi szabályzata szerint történt, az OSZMI Táncarchívuma munkatársainak közreműködésével.

Fuchs Livia az első kutatási évre Ortutayné Kemény Zsuzsa, valamint Dienes Valéria és Dienes Gedeon hagyatékának feldolgozását tervezte. A forráskutatás keretében megtörtént az OSZMI Táncarchívum gyűjteményéből az 1. számú (Dienes Valéria) és a 36. számú (Dienes Gedeon) rendezetlen hagyatékok leltározása, előrendezése és feldolgozása az OSZMI nyilvántartásba vételi szabályzata alapján. Eredményként részletes hagyatéki nyilvántartás készült mindkét hagyatéki állományról, ezek megtalálhatók az OSZMI Táncarchívumában. A hagyatékok feltárása során előkerültek olyan publikálatlan, illetve csak rövidítve közölt Dienes Valéria kéziratok, levelek, szövegekönyvek, amelyeket később publikálni lehet. Az intézményesülés kutatása keretében a Politikatudományi Intézetben Ortutayné Kemény Zsuzsa hagyatékát nézte át. A hazai táncstudomány első generációját és intézményesülési kísérleteit vizsgálva kiderült, hogy az intézményesülési kísérletekben komoly szerepe volt vagy lehetett dr. Lugossy Emmának, akiről nemhogy értékelő írás vagy tanulmány nem született eddig, hanem egyetlen publikált életrajza sem létezik. A monumentális méretű Lugossy hagyaték az MTA Zenetudományi Intézetben van, jobbára rendezetlen, részben pedig dobozokba sorolt állapotban. Ennek ellenére átnézte a „rendezett” anyagot, és több doboznyi ő maga rendezett dobozokba és leltározott, hozzájárulva a MTA Zenetudományi Intézet nyilvántartásához. Lugossy pályaképe a talált dokumentumok alapján röviden felrajzolható – bár éppen az első táncstudományi kutatócsoportban való működésének dokumentumai még nem kerültek elő.

A második kutatási évben elvégezte az OSZMI Táncarchívuma gyűjteményéből a 33. számú (Ortutayné Kemény Zsuzsa) és a 21. számú (Barótiné Egey Klára) rendezetlen hagyatékok leltározását, előrendezését és feldolgozását. Ennek keretében részletes, analitikus nyilvántartás készült Ortutayné hagyatékáról. A hagyaték – az előzetes várakozásnak megfelelően – sok dokumentumot tartalmaz a (több néven létező, többször át- és újjáalakuló) Magyar Táncművészek Szövetsége működéséről, benne a táncstudományi csoportok, tagozatok, szekciók tevékenységéről. Ugyancsak bőséges anyag található az első *Táncművészet* (1951–1956) c. folyóirat szerkesztőségi tevékenységéről, amelyhez éveken át a táncstudomány szervezése is tartozott. B. Egey Klára hagyatékáról a feldolgozás során kiderült, hogy az kizárólag *A magyar balett történetéből* c. kiadványt megelőző kutatás részét képező cédulaanyagot tartalmazza. Fuchs Livia a kutatásai során talált rá Bogár Richárd, a magyarországi könnyű műfaj egyik kulcsfigurájának emlékirataira. A befejezetlenül maradt emlékezések – jegyzetekkel kiegészített – közreadása a *Táncstudományi Közlemények* c. szakfolyóiratban megkezdődött. Az eredetileg ugyancsak 2011-re tervezett Szentpál Olga- és Palasovszky Ödön-hagyatékok kutatásra történő előkészítése az OSZMI által elkezdődött, a Vályi Rózsira vonatkozó kutatási eredményeket pedig Fuchs Livia már 2010-ben közzétette a *Parallel* c. folyóiratban.

A harmadik kutatási évben elvégezte a Táncarchívum gyűjteményéből a 38. (Palasovszky Ödön) és a 32. (Szentpál Olga) számú rendezetlen hagyatékok előrendezését és feldolgozását. Ennek keretében részletes, analitikus nyilvántartás készült, Palasovszky Ödön hagyatékáról. A Szentpál-anyag nagy részét sikerült előrendezni, de a hagyatékot ketté kellett bontani, mert kiderült, hogy jelentős része nem tartozik az OSZMI gyűjtőkörébe. Ami viszont igen, annak feldolgozása megkezdődött. Emellett újra elő kellett venni a 33. számú (Ortutayné Kemény Zsuzsa) hagyatékot, mert a feldolgozást követően kerültek elő még újabb, a hagyatékhoz tartozó rendezetlen dobozok, így az idei munkát ezzel kellett kezdeni, de végül sikerült újrarendezve lezárni ezt a feldolgozást, így a hagyatéki lista végleges. A *Táncstudományi Közlemények* c. szakfolyóiratban sajtó alá rendezte Dienes Valéria és Dienes Gedeon OSZMI-ban található hagyatékainak a kutatás előző éveiben feldolgozott listáját. A legfontosabb publikáció a Dienes Valéria hagyatékban fellelt orchémák teljes szövegének közzététele, amelyek egy része korábban soha nem jelent meg nyomtatásban, más részük pedig csupán hozzáférhetetlen, korabeli műsorfüzetekben látott napvilágot. A publikáció a kutatócsoport munkájának eddigi eredményeiből szemlélő, *Források a magyar színpadi táncművészet történetéhez I.* című kiadványban kapott helyet.

A negyedik kutatási évben elvégezte a 18. (Hirschberg Erzsébet) számú rendezetlen hagyaték előrendezését és feldolgozását, valamint az előző kutatási évben előrendezett, monumentális méretű 32. (Szentpál Olga) számú hagyaték feldolgozását. Ennek eredményeként részletes, analitikus nyilvántartás készült Szentpál Olga és Hirschberg Erzsébet hagyatékáról. Mindkét hagyaték rendkívül gazdag olyan dokumentumokban, amelyeket a jövőben akár forrásként érdemes közreadni, akár segíthetik a további kutatásokat. Fuchs Livia a *Táncstudományi Közlemények* c. szakfolyóiratban sajtó alá rendezte Ortutayné Kemény Zsuzsa és Palasovszky Ödön OSZMI-ban található hagyatékainak a kutatás előző éveiben feldolgozott listáját. Fontos publikációja a Harangozó Gyula hagyatékban fellelt *Tervek és nehézségek* c. kézirat szövegének közzététele, kiegészítve ugyanennek az írásnak az ötvenes években, a *Táncművészet* c. lapban megjelent, cenzúrázott változatának újraközlésével, amely a kutatócsoport munkájának eddigi eredményeiből szemlélő, *Források a magyar színpadi táncművészet történetéhez II.* című kiadványban kapott helyet. Palasovszky Ödön hagyatékából került elő Madzar Alice *Bilincsek* című mozgás-drámájának rendezői példánya, amely ugyancsak a *Források a magyar színpadi táncművészet történetéhez II.* kötetben jelent meg. Az tavalay elkészült Szentpál Olga és Hirschberg Erzsébet hagyatéki listák közzététele a korábbiakhoz hasonlóan a *Táncstudományi Közlemények*ben várható. Fuchs Livia kísérletet tett arra,

hogy felkutassa azokat a dokumentumokat, amelyek a magyar mozdulatművészeti iskolák egyes növendékeinek külföldi tanulmányait, kapcsolatait támasztanak alá, hiszen sok esetben csak szóbeli emlékek utalnak a részvételre. Így Ausztriában a Laxenburgba, Angliában pedig a Dartington Hall-ban működő iskolába eljutott magyar táncosok nyomait kutatta.

Gara Márk az első kutatási évre Pallay Anna és Nirschy Emília hagyatékát vállalta. Feldolgozta az OSZMI Táncarchívumában található Pallay Anna (1890–1970) művészalbumot. Ez a különböző, albumba ragasztott kivágatok adatainak kereshető táblázatba foglalását jelentette. A kivágatokat az alábbi kritériumoknak megfelelően rendszerezte az albumban való elhelyezkedésük alapján: a kivágat helye, ideje, mely sajtóorgánumban jelent meg, rövid tartalmi leírás, esetleges megjegyzés, a hiányzó információk pótlása. Emellett igyekeztem rekonstruálni, hogy Pallay Anna iskolájának év végi vizsgakoncertjein mely növendékek léptek fel. A Nirschy Emília-hagyaték az OSZMI belső rendje alapján később lesz hozzáférhető, ezért Hidas Hedvig (1915–2011) táncművész, koreográfus és balettmester szellemi hagyatékát rögzítette oral history formájában. Emellett a mesternő által rendelkezésre bocsátott dokumentumokat archiválta fénymásolat formájában. Ezek között hivatalos iratok (pl. munkakönyv, diploma, egyéb végzettséget igazoló iratok), fellépések rekvizitumai, szerződések, kritikák és néhány levél található. Az eredeti dokumentumok sorsa bizonytalan, hiszen az azóta elhunyt mesternő lánya Svájcba vitte ezeket. A fenti anyagot a keletkezett hanganyaggal együtt az OSZMI Táncarchívumának adta át. Az elkészített interjúkból két részben jelent meg a publikáció, amely a teljes hanganyag kb. 95%-át tartalmazza, egyúttal a mai napig a legteljesebb Hidas Hedvig életrajz.

A második kutatási évben került sor a Nirschy Emília-hagyaték feldolgozására, amely 2010-ben még nem volt hozzáférhető. Legérdekesebb benne a plakátanyag, amely főleg román és szerb nyelvű vendégjátékokról ad hírt az 1914–1922 közötti időszakból. A 2011-re feldolgozásra tervezett Bordy Bella-anyag még nincs kutatásra kész állapotban, ezért Brada Rezsőnek (1906–1948), a Magyar Királyi Operaház magántáncosának művészalbumából hozott létre adatbázist, amelyből visszakereshetők az egyes bemutatókhoz, új betanulásokhoz kapcsolódó korabeli recenziók. Az album tartalmazza Brada Operaházon kívüli tevékenységének rekvizitumait is (amerikai és vidéki turnék). Ezen felül az édesapja által alapított balettkiskoláról is szól néhány híradás. Az album 200 lapos könyv, amelyben 591 különböző, de pontosan datált tétel szerepel (kivágat, fotó). A feltárt anyagból Hézsó Istvánnal együtt közös publikáció készült, amelyet Gara Márk kiegészített a művész özvegyével (Brada Rózsi) készített interjúval, így a teljes Brada család (Ede, Rezső, Rózsi) tánc történeti működésének eddigi legteljesebb lenyomatát tudták elkészíteni. Gara Márk 2011 őszén Londonban és Párizsban tett szakmai tanulmányutat balett-történeti és kutatás-módszertani témakörökben.

A harmadik kutatási évben három hagyatékot dolgozott fel. A 42. számú, alig pár plakátból és fotóból álló Brada Rózsi hagyaték feltárását az tette szükségessé, hogy a tavalyi évben feldolgozott és publikált Brada-hagyatékkal együtt a teljes Brada család anyaga kutatható legyen. Az 54. számú Anda Margit hagyatékban a művésznő pályakezdésétől nagyjából az 1960-as évek végéig terjedő anyag a két világháború közötti rész tekintetében gazdag forrásokban. Ezek közül is kiemelkednek a Nádasdi Stúdióhoz kapcsolódó, művészalbumba ragasztott cikkek, műsorlapok illetve az 1943–44 körüli idők ellenére aktív táncos munkáról szóló hírek. Emellett meglehetősen sok, jó állapotú, eredeti operaházi plakát került elő. Egy jelzés nélküli füzetbe ragasztva számos táncos képet agnoszkált. Az 53. számú Pásztor Vera hagyaték három vastag mappának a feldolgozását jelentette. Az eddig rendezetlen anyag kaotikus állapotban volt: szétszabdalva, kasírozva, amely erősen megnehezítette a feldolgozását. Gara Márk sajtó alá rendezte Pallay Anna már feldolgozott művészalbumának anyagát a *Tánc tudományi Közlemények* c. szakfolyóiratban. A *Források a magyar színpadi táncművészet történetéhez I.* című kötetben szemelvényeket tett közzé a Brada-művészalbumból (1920–1936). Részt vett és előadott három tudományos konferencián. Gara Márk az év során Londonban és Stockholmban tett szakmai tanulmányutat balett-történeti és kutatás-módszertani témakörökben.

A negyedik kutatási évben Harangozó Gyula és felesége, Hamala Irén hagyatékát dolgozta fel. Az OSZMI Táncarchívumában HGY-50. leltári szám alatt található hagyaték a legnagyobb volumenű az eddigi kutatás során feldolgozott iratanyag közül. Jelentősége vitathatatlan, hiszen Harangozó Gyula a 20. század középső harmadának legjelentősebb magyar balett-koreográfusa. A hagyaték tartalma: *Művészalbumok*: 2 db vegyes külföldi művészalbum fotókivágatokkal, ritkábban teljes cikkekkel; 3 db magyar művészalbum: 1928–1936, 1936–1941, 1936–1940, 23 db összecsukható lapra kasírozva. *Fotóalbumok*: az 1-2. számúban vegyes családi és egyéb fotók szerepelnek, összesen: 125 db; a 3-13. számúakban az operaházi előadások fotóival, produkcióként csoportosítva, a 8. számúban a milánói Scalabeli előadással (1936–1960). *Műsorfüzetek*: Harangozó Gyula és felesége által látott előadások (zömmel külföldi és hazai) műsorfüzetei. *Vázlatfüzetek*: 2 db, az 1937–39 közötti időszakból, külföldi előadásokból, részben jelzett, ezen kívül borítékban is, illetve későbbiek is a volt szocialista országokban tett utak alkalmával. *Egyéb*: kitüntetések (köztük a Kossuth-díj), ruhadarabok, személyes tárgyak, gépiratok, partitúrák, balett-tervek szövegeknyvei, levelezés, megőrzött újságcikkek, önéletrajz, munkakönyv, beszélgetés Hamala Irénnel (1976). *Plakátok*: kisebb-nagyobb méretű plakátok elsősorban a milánói Scalából illetve hazai vendégszereplésekről. A feldolgozott hagyaték alapján lehetségessé válik az életmű kisebb fehér foltjainak kitöltése és dokumentálása. További kutatást érdemelne a látott előadások műsorfüzeteinek

és a vázlatoknak az összevetése illetve Harangozó Gyula nemzetközi kapcsolatainak az alaposabb feltérképezése. Gara Márk sajtó alá rendezte *Anda Margit* tavaly feldolgozott művészalbumát és iratanyagát a *Táncudományi Közlemények* c. szakfolyóiratban, illetve Pally Anna balettiskolájának történetéről adatokat tett közzé. Legfontosabb publikációként *Meg nem valósult balettek* címmel Harangozó Gyula kilenc táncjáték-tervének szinopsziszt/szövegkönyvét rendezte sajtó alá és tette közzé a kutatócsoport *Források a magyar színpadi táncművészet történetéhez II.* című kötetében. Gara Márk előadott három tudományos konferencián. Az utolsó kutatási évben során Londonban tett szakmai tanulmányutat, amelynek során kutatott a Royal Ballet Archívumában, valamint a Victoria és Albert Museum színháztörténeti gyűjteményében, a két világháború közötti nemzetközi hatások és magyar vonatkozások témakörében.

Major Rita senior kutató témája: *A magyar színpadi tánc történet forrásai a korabeli tudósítások, kritikák, esztétikai jellegű viták, értekezések tükrében.* **Az első kutatási évre** az 1700-as évek végének sajtójának átnézését és a további időszakok vizsgálандó periodikái pontos listájának összeállítását tervezte. Az első évben egy aktuális évfordulóhoz (Kultsár István születésének 250. évfordulója) is kapcsolódóan a *Hazai és Külföldi Tudósítások* (1806–1840), illetve a hozzá kapcsolódó *Hasznos Mulatságok* (1817-től mellékletként jelenik meg) számaint nézte át a táncsal kapcsolatos tudósítások, írások tekintetében. Ehhez kapcsolódóan előadást tartott. A kutatás hozzájárult a felvilágosodás kori magyar tánc történeti ismeretek bővítéséhez. További kutatási lehetőség: az ún. iskolai (katolikus és protestáns) színjátszás táncos vonatkozásai, táncirodalom az egyházi gyűjteményekben. A kutatáshoz kapcsolódóan átnézte az 1700-as évek végének sajtóját: *Magyar Kurír*, *Magyar Hírmondó*, *Bétsi Magyar Hírmondó*. 2010 decemberében részt vett egy módszertani konferencián Párizsban, amelyen egyebek mellett a forrásfeltárás, az archiválás, a hagyatékok feldolgozása tárgyában szerzett tapasztalatokat. A tanulmányútról beszámoló jelent meg a *Táncudományi Közleményekben*.

A kutatás második évében főképpen gyűjtőmunkát végzett. Feldolgozta az 1700-as évek végéről még elmaradt folyóiratokat: *Magyar Museum*, *Mindenes Gyűjtemény*, *Orpheus*, *Pozsonyi Magyar Múzsza*. A 19. század első fele sajtójából az *Életképek* című lapot elemezte. A korábban, illetve most gyűjtött anyagok ismeretében meghatározta a cikkek, tudósítások rendszerezésének szempontjait, illetve elkülönítette a forrástípusokat. 2011 novemberében tanulmányutat tett Párizsban, ahol a Centre National de la Danse-ban módszertani konferencián vett részt és ilyen jellegű kutatásokat végzett. A tanulmányútról 2012-ben beszámoló jelent meg a *Táncudományi Közleményekben*. Major Rita részt vett egy konferenciakötet összeállításában és két tudományos konferencia szervezésében, és előadásokat tartott.

A harmadik kutatási évben feldolgozta a következő folyóiratokat: *Regélő* és *Regélő Pesti Divatlap*, *Honderű*, *Pesti Divatlap*. Emellett – az elfogadott kutatási terv módosításnak megfelelően – kiválogatta a *Nyugat* című folyóirat táncsal kapcsolatos cikkeit, amelyből a tánc történeti oktatáshoz hiányzó szöveggyűjteményt készített elő. Tanulmányutat tett Párizsban, ahol a Centre National de la Danse gyűjteményében módszertani konzultáción vett részt és kutatásokat végzett. *A Források a magyar színpadi táncművészet történetéhez I.* című kötetben szemelvényeket tett közzé a *Magyar Museum*ból (1792) és a *Hasznos Mulatságok*ból (1817–1823). Szervezője és előadója volt három főiskolai tudományos rendezvénynek, részt vett két további hazai tudományos konferencián. A Színház- és Filmművészeti Egyetemen sikeresen letette a doktori szigorlatot.

A kutatás negyedik szakaszában az eredeti vállalásnak megfelelően az 1848-tól az 1867-ig tartó időszak sajtóorgánumainak táncos vonatkozású cikkeit gyűjtötte össze: befejezésre: *Pesti Divatlap*, *Honderű*, *Életképek*; újak: *Hölgyfutár*, *Pesti Napló*, *Divatcsarnok*, *Nővilág*, *Déli báb*, *Vasárnapi Újság* és az élclapok (*Az Üstökös*, *Bolond Miksa*). A gyűjtött cikkek feldolgozása, rendszerezése a továbbiakban történik meg. A pályázat teljes ideje során összegyűjtött cikkanyagból külön forráskötetet készít elő, hiszen ilyen jellegű, tánc történeti értékű forráskötet még nem készült. Tanulmányutat tett Párizsban, ahol kutatást végzett a Párizsi Opera könyvtárában, valamint a Cinémathèque de la Danse gyűjteményében, 18. századi tánc történeti anyagokban. Szervezője és előadója volt két főiskolai tudományos rendezvénynek, előadott egy külföldi tudományos konferencián. A Színház- és Filmművészeti Egyetemen doktori értekezését védésre előkészítette.

Tóvay Nagy Péter (Nagy Péter Miklós) kutató témája: *A színpadi táncművészet hatása a hazai egyházi kultúrára: a táncról folyó morális vita, 1900–1944.* **Az első kutatási évre** tervezett témája a táncról szóló morális késő középkori előzményei voltak. Erre azért volt szüksége, hogy a vizsgálat középpontjában álló 1900–1944 közötti időszak morális vita hazai korpuszát kontextusba tudja helyezni, és hogy a létrehozott modell segítségével az egyes alakzatok, toposzok továbbélését, folytonosságát hangsúlyozván a szövegekben fellelhető érvtípusok előzményeire rámutathasson. A másik követendő alapelv a hazai anyag európai kontextusban történő vizsgálata. Ennek egyik fő oka abban rejlik, hogy már a polémia első hazai megjelenésekor jelentős európai (angol, német, francia) hatásról beszélhetünk. Kutatása során elsőként a táncra vonatkozó diskurzusokat különítette el: táncmesteri, teológiai/morálteológiai, orvosi, pedagógiai. Ezt követően a táncsal kapcsolatos érvek csoportosítását végezte el. Tipológiája alapját egy középkori, a tánc feltételeit számba vevő csoportosítás alkotja, melyet a saját szempontrendszerével egészített ki. A táncolók személye, a táncolás helye, ideje jelentették a táncról szóló disputa korokon átívelő kulcsszavait. Ezek mellett a polémiában a táncolás módjának

megvitatására helyeztek különös hangsúlyt, amely a szakrális és „szentségtelen” tánc témakörének elemzését jelentette. Utolsó szempontként a táncosok, a tánc „szándékának”, motivációjának, vizsgálata jelentette a vitában résztvevők számára a következő lényeges problémakört. Itt az idő szabad eltöltésének kérdéskörén túl a tánc pedagógiai, egészségügyi, tudományos, művészeti/esztétikai vonatkozásainak megvitatására tettek kísérletet. Mintegy 100 szövegrészletet dolgozott fel excel-táblázatban. Később e modell alapján megvizsgálta az 1900–1944 közötti táncra vonatkozó vitával kapcsolatos szövegeket. Több publikációja, előadása született a témában.

A második kutatási évben a vizsgálódás korpuszát a téma további középkori és újkori előzményeihez tartozó prédikációk, morálteológiai értekezések, zsinati határozatok, ediktumok alkották, továbbá egészségügyi könyvek, táncmesteri kézikönyvek előszavai, nevelési traktátusok. A következő kérdésekre kereste a választ: 1. Diskurzusok: Milyen diskurzusok különíthetők el? Módosította-e a korszak a táncról szóló morális vita diskurzusát? Ha igen, akkor miben ragadható meg a változás lényege? 2. Érvek: Milyen érvtípusok léteznek? Milyen régi érvtípusokat alkalmazott a táncellenes / táncpárti érvelés? Milyen új érvek, érvelési módok jelentek meg a korszak diskurzusában? Ezután az előzőleg felállított, a tánc morális megítélésével kapcsolatos tipológiája egyes elemeit vizsgálta meg részletesebben. Ezek közül két elemnél (a tánc feltételei, valamint a tánc és részegség kapcsolata) mélyebb összefüggések kimutatására törekedett. A kutatás további feladatát a tánc megítélésével kapcsolatos újabb források megismerése, lefordítása jelentette, hiszen a 17. századi hazai puritán irodalom szoros kapcsolatot ápolt a korabeli angol protestáns irodalommal. Így öt angol táncellenes puritán írás lefordítására került sor. Emellett több publikációja és előadása született.

A harmadik kutatási évben a tánc morális megítélésével kapcsolatos tipológia egyes elemeit vizsgálta részletesebben. A források rendszerezése során nyilvánvalóvá vált, hogy a tánc megítélésével kapcsolatos anyag leghatékonyabb feldolgozását az érvelélméleti megközelítés kínálja. Ebben a szellemben dolgozta fel – tanulmány formájában – a tánc feltételeivel kapcsolatos érvet. Ugyancsak ilyen szempontból készítette el a részegség érvét részletesen elemző írását, amely a középkori szerzők által használt ókori érvanyag alapos vizsgálatát adja. A zene nélküli tánc érvét, valamint a tánc és az utópiák kérdéskörét konferenciái előadásai során vizsgálta meg alaposabban. Emellett tovább folytatta a táncról folyó morális disputa forrásainak feltárását. A vita külföldi alapidokumentumainak (Johann von Münster, John Northbrooke) publikálása mellett a hazai táncellenes irodalommal is foglalkozott. Ennek eredményeképpen sikerült az egyik első, hazai táncellenes prédikáció teljes szövegét – a margináliákban található hivatkozások feloldásával együtt és magyarázó megjegyzésekkel ellátva – publikálnia a kutatócsoport munkájának eddigi eredményeiből szemlélő, *Források a magyar színpadi táncművészet történetéhez I.* című kiadványban (Gyulai Mihály: *Tánc jutalma. 1681*), amely kötetnek ő volt a szerkesztője. Az év során három tudományos konferencián adott elő, és Nagyváradon tett szakmai tanulmányutat, kutatás céljából.

A negyedik kutatási periódus első felében a tánc megítélésének kora újkori vonatkozásaival foglalkozott, amely korabeli itáliai források (Rinaldo Corso: *A táncról szóló párbeszéd*, 1555), Névtelen: *Beszéd A karnevál ellen*, 1607) megjelentetésével és egy, a zene nélküli tánc toposzát vizsgáló tanulmány (*Tánc-zene nélkül*) megírásával valósult meg. Ezzel párhuzamosan a 18. századi hazai táncbíráló irodalmat igyekezett felderíteni és két olyan, a tánc és a morál szempontjából eddig nem elemzett magyar nyelvű forrást talált (Deáki Filep József: *Testi embereknek kényes csemegéjéről a táncról való szent elmélkedés*, 1739, Simon Máté: *A' tántz-béli mulatságról tíz prédikációk*, 1800), amelyek fontos adalékkal szolgálhatnak a táncról folyó morális vita hazai vetületének alaposabb megértéséhez. A kutatási időszak második felében a táncról folyó morális vita 19–20. századi történetével foglalkozott. A vizsgálat során két hazai felekezet képviselőinek táncról alkotott véleményét vizsgálta. Református oldalról Radácsi György (1846–1928) irodalomtörténész, tanár, Dóczy Imre (1849–1930) középiskolai tanfelügyelő, Szőke Károly (1927–1965) köveskállai lelképásztor nézeteit ismertette előadás keretében. A kutatások során – az eddig használtak mellett – új forrástípust (kollégiumi rendtartások, szabályzatok) is elemzett a tánc morális megítélésével kapcsolatban. A református kollégiumok szabályzatai közül főként a sárospataki, a nagykovácsi és a pápai szabályzatokat (Márton István) vizsgálta. Katolikus részről Tomcsányi Lajos (1846–1926) jezsuita páter táncjal kapcsolatos téziseit vizsgálta alaposabban *A tánc* (1914) című értekezése alapján, amelynek eredeti szövegét is – magyarázó jegyzetekkel ellátva – publikálta az általa szerkesztett *Források a magyar színpadi táncművészet történetéhez II.* című kötetében. Tomcsányiról mostanáig egyetlen értékelhető életrajz sem látott napvilágot, ezért részletes életrajzot állított össze, amelyben Tomcsányi tánc iránti érdeklődésének mozgatórugóira is igyekezett fényt deríteni („*akihez mint orakulumhoz jártak az előkelők.*” *Tomcsányi Lajos S.J. 1846–1926*). A Tomcsányi által bírált külföldi táncbíráló értekezés megjelentetése is elkezdődött (Nyssen: *A tánc*, 1882). A téma kutatása közben több újabb forrásra bukkant, Vukov János (1887–1933) jezsuita páter *Táncoljunk?* című, 1928-ban megjelent munkájáról van szó, amelynek megjelentetése folyamatban van. A táncjal kapcsolatos morális polémia következő periódusának (20. sz. második fele) vizsgálatát egy német teológiai értekezés publikálásával kezdte el a *Táncstudományi Közleményekben* (Friedrich Heyer: *Teológiai elmélkedés a táncról*). Tóvay Nagy Péter egy tudományos konferencián adott elő, továbbá szakmai tanulmányutat tett Belgiumban, ahol a Leuveni Katolikus Egyetem Könyvtárában, a táncjal kapcsolatos egyházi vita jezsuita egyháztörténeti forrásaiban kutatott.

Macher Szilárd kutató témája: *Az Állami Balett Intézet 1958–60 között végzett évfolyamai tagjainak művészi pályaképe, dokumentumokban volt, ő csak a kutatás az első két évében vett részt. Az első kutatási évre* anyaggyűjtést, forráskutatást, interjúk elkészítését tervezte. Az 1958/59-es évfolyamok tagjaival bármilyen formában kapcsolatos cikkeket kigyűjtötte a *Muzsika* c. folyóiratból. Ehhez kedvező kutatási környezetet biztosított a Lőrinc György-emlékkiállítás, hiszen az 1959-ben végzett évfolyamnak ő volt a balettmestere. Ugyancsak a kutatás eredményeit felhasználva került sor két előadásra a Magyar Táncművészeti Főiskola egyetemes táncművészeti szerepéről.

A második kutatási évben folytatta az anyaggyűjtést és forráskutatást. Az addigi eredményeket felhasználva került sor egy konferencia előadásra és két publikációra. Továbbá megkezdte doktori tanulmányait a Színház- és Filmművészeti Egyetemen.

A kutatók közös munkái:

Bolvári-Takács Gábor, Fuchs Livia, Gara Márk, Major Rita és Tóvay Nagy Péter közösen rendezték sajtó alá a *Források* a magyar színpadi táncművészet történetéhez című kiadvány I. (2013) és II. (2014) kötetét.

Major Rita és *Tóvay Nagy Péter* összeállították a *Táncos írások a Nyugatban* című kötetet, a szerzőkhöz, illetve a tánc történeti szempontból jelentős személyekhez kapcsolódó lábjegyzetekkel. A kézirat nyomdai előkészítésre (tördelésre) kész állapotban van.

Major Rita és *Gara Márk* az eddigi kutatási eredmények beépítésével megírták az *Egyetemes tánc történet táncosoknak* című főiskolai tankönyvet, amely a kutatás keretében megjelent. A kéziratot *Fuchs Livia* lektorálta.

Fuchs Livia és *Tóvay Nagy Péter* megkezdtek *Bogár Richárd*, a magyarországi könnyű műfaj egyik kulcsfigurája emlékiratainak közreadását a *Tánc tudományi Közlemények* c. folyóiratban.

A *Tánc tudományi Közlemények* c. szakfolyóiratot 2013/1. és 2., valamint 2014/1. és 2. számok) *Tóvay Nagy Péter* folyamatosan szerkesztette, *Bolvári-Takács Gábor* és *Major Rita* lektori és szerkesztői közreműködésével. A lap 2010. évi 2., 2011. évi 1. és 2., 2012. évi 1. és 2., 2013. évi 1. és 2., valamint 2014. évi 1. és 2. számai az OTKA-pályázat támogatásával jelentek meg.

Bolvári-Takács Gábor, Macher Szilárd és *Major Rita* közreműködtek a Magyar Táncművészeti Főiskola és a Magyar Állami Operaház szervezésében 2010. október 18-án, Budapesten megnyílt, Lőrinc György táncművész, balettmester, az Állami Balett Intézet alapító igazgatója, az Operaház balettigazgatója életművét bemutató emlékkiállítás anyagának összeállításában.

Bolvári-Takács Gábor és *Major Rita* tudományos programbizottsági, valamint szervező bizottsági tag volt a Magyar Táncművészeti Főiskolán 2011. november 11–12-én lezajlott *Kultúra – érték – változás a táncművészetben, a táncpedagógiában és a tánc kutatásban* című III. Nemzetközi Tánc tudományi Konferencián, valamint a 2013. november 8–9-én rendezett *Alkotás – befogadás – kritika a táncművészetben, a táncpedagógiában és a tánc kutatásban* című IV. Tánc tudományi Konferencián.

A kutatócsoport tagjai a Magyar Táncművészeti Főiskolán 2011. június 14-én és június 30-án, 2012. június 22-én, valamint 2013. június 20-án nyilvános szimpózium keretében ismertették az előző kutatási évben elért eredményeiket.

A kutatócsoport tagjai önálló prezentációval vettek részt – *Mozdulatművészet és színpadi tánc: párhuzamok és kereszteződések a 20. század első felében* összefoglaló cím alatt – a 2013. január 17–18-án Budapesten, az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karán megrendezett *Továbbélő utópiák: életreform-törekvések a 20. század első felében* című tudományos szimpóziumon.

Budapest, 2015. január 15.

Dr. Bolvári-Takács Gábor
vezető kutató